

célok eléréséhez stb. A bizalmi vagyonkezelési szerződés olyan rugalmasan alakítható jogi konstrukcióra ad lehetőséget, amely alapján csak az emberi képzelet és az adójogi szabályok szabnak határt az alkalmazását tekintve (Menyhei, 2011, 551.).

Záró észrevételek

A bizalmi vagyonkezelés bevezetésével a magyar magánjog olyan intézménnyel gazdagodott, amely számos, korábban jelentős nehézségeket okozó helyzet kezelésére alkalmas.

Alkalmazási területe kiterjedhet a gazdasági élet számos területére, és lehetővé teszi a személyek vagyontervezését is. Az új Ptk. által bevezetett bizalmi vagyonkezelés jelentős mértékben alkalmas arra, hogy az angolszász trust funkcióit betöltse a magyar gazdaságban és a mindennapi életünk részét képezze.

Kulcszavak: *trust, bizalmi vagyonkezelés, új Ptk., common law, vagyonrendelő, vagyonkezelő, kedvezményezett, Treuhand, fiduciárius, discretionary trust*

IRODALOM

- B. Szabó Gábor – Illés I. – Kolozs B. – Menyhei Á. – Sándor I. (2014): *A bizalmi vagyonkezelés*. HVG-ORAC, Budapest
- Hayton, David J. – Matthews, P. – Mitchell, C. (2007re): *Underhill and Hayton: Law of Trusts and Trustees*. LexisNexis, Butterworths–London
- Illés István (2011): Mire jó a bizalmi vagyonkezelés? *Jogtudományi Közlemény*, 11.
- Matthews, Paul (2002): From Obligation to Property, and Back Again? The Future of the Non-Charitable Purpose Trust. In: Hayton, David (ed.): *Extending the Boundaries of Trusts and Similar Ring-Fenced Funds*. Kluwer Law International, The Hague–London–New York
- Matthews, Paul (2013): The Compatibility of the Trust

- with the Civil Law Notion of Property. In: Lionel Smith (ed.): *The Worlds of the Trust*. Cambridge University Press, New York
- Menyhei Ákos (2014): Vagyontervezés és a bizalmi vagyonkezelés. *Ügyvédek Lapja*, 1–2, 30–32.
- Miczán Péter (2014): A bizalmi vagyonkezelés magyar vagyonjogi és hatósági szabályozása. *Számviteli tanácsadó*, 5.
- Sándor István (2014): *A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés*. HVG-ORAC, Budapest
- Smith, Lionel (2009): Trust and Patrimony. *Estates, Trusts and Pension Journal*, 28.
- Waal, Marius J. de (2006): Trust Law. In: Jan M. Smits (ed.): *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Edward Elgar, Cheltenham–Northampton

A KÍNAI DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOK NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGA

Hajnal Béla R. Fedor Anita

CSc, habilitált főiskolai tanár PhD, adjunktus, intézetigazgató
 Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Nyíregyháza
 hajnal.bela@foh.unideb.hu fedor.anita@foh.unideb.hu

Az éhínségtől „a világ új műhelyéig”

Kína történelme rendkívül gazdag, a civilizáció egyik bölcsője, amit sok más mellett az is bizonyít, hogy Kínában hajtották végre az első népszámlálást, időszámításunk előtt 2238-ban (Vukovich, 1996). Ez alkalommal nemcsak a népesség számbavételét végezték el, de adatokat gyűjtöttek a föld minőségéről, a termékek mennyiségéről és a mezőgazdasági művelés fokáról is. Időszámításunk kezdetén mintegy hetvenmillió lakosságával Kína volt a világ legnépesebb országa, már akkor minden negyedik ember kínai volt.

Kínát a múlt század első évtizedéig az „éhség földjének” nevezték. Észak-Kínát gyakran sújtotta rendkívüli szárazság, de az áradás is súlyos probléma volt, akárcsak Közép-Kínában. Az 1876 és 1879 közötti aszály a becslések szerint 9–13 millió ember halálát okozta, ami a legsúlyosabb éhínség volt az újkori történelemben az 1959–1961. évit megelőzően (Jordán, 2000).

Az 1959–1961 közötti éhínség áldozatainak száma 16 és 43 millió fő között szóródik (legvalószínűbb a harmincmillió körüli veszteség), míg a hivatalos adatokból mintegy 15 millió fős hiány olvasható ki. Az 1953-as

népszámlálást követő években az ország népessége igen erőteljesen, évente 12–18 millió fővel növekedett. Ezzel szemben a kritikus években növekedés helyett jelentős csökkenés következett be.

Egy kínai gazdaságtörténeti mű szerint a természeti csapások 1959-ben és 1960-ban csak körülbelül egyharmadát idézték elő a gabonatermés csökkenésének, a kétharmadát tehát más tényezőknek kell tulajdonítani. Kína akkori elnöke, Liu Sao-csi szerint is az éhínséget hetven százalékban az emberek okozták és csak harminc százalékban a természeti katasztrófa (Riskin, 1998).

A „Nagy Ugrás” (1958–1960) és a „Kulturális Forradalom” (1966–1977) időszaka a kínai történelem legsötétebb lapjai közé tartozik.

A nyitás politikája (1978) óta Kína olyan gazdasági növekedést produkált, amelyhez nincs mérhető az emberiség modern kori történetében. Az elmúlt években sorra előzte meg a bruttó hazai terméket (GDP) tekintve Olaszországot (2005), Franciaországot (2006), az Egyesült Királyságot (2007), Németországot (2008) és Japánt (2009). A Goldman Sachs amerikai gazdaságkutató intézet egyik vezető közgazdászának számításai szerint 2027-re Kína GDP-je eléri az Egyesült Álla-

év (év végén)	összesen	ebből	
		városi	falusi
		millió fő	
1953	588,0	78,3	509,7
1954	602,0	82,5	520,2
1955	614,7	82,9	531,8
1956	628,3	91,9	536,4
1957	646,4	99,5	547,0
1958	659,9	107,2	552,7
1959	672,1	123,7	548,4
1960	662,1	130,7	531,4
1961	658,6	127,1	531,5
1962	673,0	116,6	556,4
1963	691,7	116,5	575,2

1. táblázat • A népesség számának alakulása Kínában (Forrás: Jordán, 2000)

Megjegyzés. A városi népesség 1961–1963. évi visszaesése nem az éhínség következménye, hanem több tízmillió ember falura küldése volt.

mozgást (az egy főre jutó GDP-ben azonban az USA előnye még hosszú ideig tartható). Az Európai Unió előnye is sokáig fennmarad, mivel gazdasági teljesítménye éppen az Egyesült Államok és Kína együttes termelésével egyenlő (Hajnal, 2010).

Ebben nagy szerepe van annak, hogy a kínai munkaerőköltségek rendkívül alacsonyak. E hatalmas ország először 2002-re vonatkozóan közölt statisztikai adatokat a munkaerőköltségekről, ami akkor mindössze három százaléka volt az Egyesült Államok munkaerőköltségének, egynegyede Brazília és Mexikó értékeinek és kevesebb mint egytizede Hongkong, Dél-Korea, Szingapúr és Tajvan munkával kapcsolatos kiadásainak.

A vezető exportcentrumok egyikében a Jangce-deltában, Sanghaj feldolgozóipari alkalmazottainak éves átlagkeresete a legmag-

sabb. Csöcsiang, Csiangszu és Kanton tartományokban mind a keresetek, mind a munkaerőköltségek kisebbek, mint Sanghajban, de jelentősen magasabbak, mint a nemzeti átlag (Banister, 2005).

A kínai alacsony keresetek és munkaerőköltségek versenyképessé teszik a feldolgozóipar termékeit a nemzetközi piacon. Számos multinacionális cég Kínába telepítette át üzemait, hogy javítsa versenyképességét, különösen ami a munkaigényes iparágakat illeti.

A munkaerőköltség növekedése a versenyképesség ellen hat. Sanghaj és Kanton például egyre több feldolgozóipari cég számára drágává válik. Kiszámították, ha egy cég Kantonból kiköltözik, költségeinek harmadát, a munkabérnek felét megtakaríthatja. A kérdés egyre inkább az, ha ilyen töretlenül növekednek a kínai munkaerőköltségek, ér-

demes-e az üzemet Kínába telepíteni, vagy helyette Indiába, Pakisztánba, vagy Vietnámba, ahol különösen a textiliparban alacsonyabbak a költségek. Kína a nemzetközi versenyképesség számára még hosszú ideig kedvező lehetőségeket kínál, de a munkaerőköltség növekedése évről évre erodálja az ország feldolgozóipari árelőnyét.

E hatalmas országban milliósázmra vannak egyetemest végzett fiatalok, akik igen jó műszaki és technikai képzésben részesültek. Nemcsak szorgalmasak, hanem jól is motiváltak, akik mindent elkövetnek, hogy munkájukat elismerjék. Már a középiskolában nagy terheléshez szoktatják őket, a diákolimpiák matematikai, fizikai, kémiai versenyein szinte lehetetlen leszorítani őket a dobogóról. A világűr meghódítása, a felhőkarcolók építése, a pekingi olimpia példaszzerű megrendezése és sok más mellett például egyik műszaki csoda a Tibet fővárosába (5000 méter tengerszint feletti magasságban) megépített vasút. Azt elképzelni is nehéz, hogy milyenek lehettek az építés körülményei, ha e szakaszon az utasok oxigénpalackkal utaznak. Igen sok termék előállításában Kína világszű. A *National Geographic* folyóirat szerint (2008/5) a műfényők 85, a játékok 80, a cipők 72, az esernyők 70 százalékát, a mikrohullámú sütők, DVD-lejátszók kétharmadát, a fényképezőgépek és fénymásolók felét Kínában gyártják. A sor hosszan folytatható, de az is sokat mond, hogy a Wal-Mart áruházak áruinak kilenc százaléka kínai. Ezt az országot ma már megilleti az új megnevezés: „Kína a világ új műhelye”.

A népszámlálások főbb eredményei

A Kínai Népköztársaság megalapítása (1949. október 1.) óta hat népszámlálást hajtottak végre. Az első 1953-ban, nem sokkal az ala-

pítás után, a másodikat 1964-ben, az 1959 és 1961 közötti társadalmi-gazdasági válságot követően. E népszámlálások adatait titkosították és csak az 1990-es években hozták nyilvánosságra. Az 1953-as összeírás szerint a népesség száma (Tajvan nélkül) 583 millió fő volt. Az 1964. évi census 695 millió főt számlált Kínában. A harmadik népszámlálást 1982-ben tartották az ENSZ segítségével, amely röviddel követte az 1978. évi gazdasági reform és a „nyitott ajtók” politikájának bevezetését. Ekkor a népesség száma már meghaladta az egymilliárd (1008 millió) főt. A negyediket 1990-ben hajtották végre, amely census nyolc év alatt 126 milliós népességnövekedést regisztrált (1134 millió fő). Az 1990. évi kínai népszámlálás középpontjába a demográfiai szempontokat állították, de sok adatot gyűjtöttek az oktatásról, a foglalkoztatásról, a migráció okairól, a születésekről és a halálozásokról, ami nélkülözhetetlen a kínai népességtrendek figyelemmel kíséréséhez. Az ötödik (2000. évi) népszámlálás hivatalos eredményét 1266 millió főben határozták meg, de az alulszámlálás ténye miatt, melynek mértéke 1,8% volt, csak 1245 millió főt írtak össze (Hajnal, 2011). E népszámlálásnál használták fel először a térinformatika által nyújtott lehetőségeket. A digitalizált térinformatikai rendszer integrálja a térinformatikai információkat a népszámlálási adatokkal. A térinformációkat a területről készített fényképekkel is kiegészítették (Shen et al., 1999).

A hatodik népszámlálást 2010. november 1-i eszmei időponttal bonyolították le. Ez a census a népességnövekedés jelentős lassulását rögzítette. Kína népessége 1340 millió fő volt, ami 74 millióval haladta meg a tíz évvel korábbit. A család-háztartások átlagos nagysága a 2000. évi 3,44 személyről 3,10-re csökkent. E változás a termékenység további mér-

séklésével és a népesség migrációjának fokozódásával van összefüggésben. Kína – szakítva a gyors népességnövekedéssel – 1979-ben bevezette az „egy gyermek politikát”, noha az 1950-es évek teljes termékenységi arányszáma (7,0) ekkora már 2,7-re csökkent, ami 2010-re csaknem megfelelőddött (1,4). A cél a termékenység további mérséklése, hogy 2050-re elérjék a népességszám stabilizálódását.

Az európai arányokkal ellentétben Kínában a férfiak vannak többen, arányuk 51,3%. A száz nőre jutó férfiak száma a tíz évvel korábbihoz (106,7) képest csökkent, jelenleg 105,2. A népesség-összetétel egy évtized alatt jelentősen változott, különösen a 15 évnél fiatalabbak aránya mérséklődött drasztikusan, most 16,6%, ami 2000-ben még 22,9% volt. A hatvanévesek és idősebbek aránya 13,3%, 2,9 százalékponttal több, mint az előző népszámlálásnál. E változások a társadalmi-gazdasági fejlődés gyors ütemének, az életszínvonal jelentős fejlődésének, az alacsony termékenységnek, az öregedésnek, az egészségügyi és a szociális ellátás javulásának köszönhetők.

Tíz év alatt gyökeresen megváltozott az iskolai végzettség szerinti összetétel. A százezer főre jutó felsőfokú végzettségűek száma két és félszeresére nőtt (3611-ről 8930 főre). A felsőfokú végzettségűek számának óriási növekedése sokat segít abban, hogy Kína a világ legfejlettebb országai közé küzdje fel magát. A jövőbeli gazdasági fejlődés a feldolgozóipar mellett a szolgáltatást és a csúcstechnológiát felhasználó ágakat teszi a növekedés motorjává. A kínai tudományos képzés is látványosan szélesedik, már több PhD-fokozatot ítélnék oda évenként, mint az Amerikai Egyesült Államokban. Felső középfokú iskolai végzettsége¹

¹ Kínában a középfokú oktatás ma hatéves (hároméves alsó és hároméves felső középfokú oktatással)

százezerből 14 032 főnek volt, ami tíz évvel korábban 11 146 főt tett ki. Az alsó középfokú bizonyítvánnyal rendelkezők számának növekedési üteme kisebb volt (százezerből 33 961 főről 38 788 főre emelkedett), és csökkent a csupán általános iskolai végzettséget elérőké (százezerből 35 701-ről 26 779-re). Az analfabéták aránya is jelentősen mérséklődött, 2010-ben rátájuk 4,1% volt, tíz évvel korábban még 2,6 százalékponttal több. Az analfabéták legnagyobb része az öregek korcsoportjához tartozik.

Egymillió-húszezer főnek nem a szárazföldi Kína az állandó lakhelye, de mivel több mint három hónapja ott laktak (vagy azt tervezték, hogy még legalább három hónapig maradnak), a népszámlálás szereplőivé váltak. Az összeírás szerint 235 ezer főnek állandó lakása Hongkongban van, 21 ezernek Makaón, 170 ezernek pedig Tajvanon, míg a külföldiek közül 121 ezer jött Dél-Koreából, 71 ezer az Amerikai Egyesült Államokból, 66 ezer Japánból, 40 ezer Mianmarból, 36 ezer Vietnamból, 20 ezer fő Kanadából, 15–15 ezer Franciaországból és Indiából, 14 ezer Németországból és 13 ezer Ausztráliából. A maradék 182 ezer fő a fel nem sorolt országokra jut. A Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal közzétette (National Bureau of Statistics of China, 2011) Kína teljes népességének számát. (Ismert, hogy Tajvan függetlenségét Kína nem ismeri el, saját részének tekinti.) E szerint népessége 31 millióval több (1371 millió), mert Hongkong 7,1 millió fővel, Makaó 550 ezer fővel, míg Tajvan 23,2 millió fővel növeli a szárazföldi Kínában összeírtak számát.

A népszámlálásnál nagy gondot fordítottak a minőségbiztosításra, az összeírás minden mozzanatában és részletében, mivel különösen az 1978 előtti kínai statisztikákat jelentős hibák terhelték (Chow, 2006). Legalább há-

rom területen kellett jelentős tudatformáló munkát végezni. Meg kellett győzni a családtervezési hiba miatt pénzbüntetésre ítélteteket arról, hogy korábbi büntetésüket itt nem regisztrálják, az illegális migránsokat, hogy nem küldik vissza őket falujukba, és mindenkit arról, hogy a népszámlálásnak nincs köze a helyi adózáshoz (Nailin, 2010).

A migráció korszaka

Az elmúlt hat évtized alatt a Kínai Népköztársaságban számos, figyelemre méltó demográfiai változás következett be. Az 1950-es, az 1960-as és az 1970-es években a születéskor várható átlagos élettartam jelentősen emelkedett, a termékenység pedig meredeken csökkent. A 80-as évek második felétől terjedő időszak a nagy migráció periódusaként jellemezhető. Ma minden nagyobb kínai nagyvárosban jelen vannak a migránsok, akik között sokféle foglalkozású személyt találunk. A vándorlók megváltoztatják a városi Kína arculatát.

Az 1950-es évek végétől a Kínai Népköztársaságban létrehozták az úgynevezett háztartás-nyilvántartási rendszert, hogy korlátozzák a lakosság mozgásszabadságát (Liang, 2001). A rendszer szabályozza, hogy ki hol élhet, és hol veheti igénybe a közösségi szolgáltatásokat. Az a személy, aki el akar vándorolni, a helyi hatóságtól engedélyt kell szerezzen. Ilyen körülmények miatt nehéz az engedély nélküli migráns számára a városi élet. A városi háztartás-nyilvántartási státusz megszerzése létérdek, hogy igénybe vehessék a közösségi szolgáltatásokat és támogatásokat (lakás, orvosi ellátás, élelmiszer-beszerzés).

A 90-es évek közepe óta könnyítettek a kínai háztartás-nyilvántartási rendszeren. Ekkor a mezőgazdasági termelés hatékonyságának eredményeként a mezőgazdaság létszám-

feleslegét 130 millió főre becsülték, ami 2000-re 200 milliós munkaerőbázisra duzzadt. A kínai döntéshozók és tudósok – tanultva számos gyorsan fejlődő ország városi problémáiból – azt tanácsolják: „hagyd el a földed, de ne hagyd el falusi otthonod”. Ez a politika támogatja a munkahelyteremtést, a vállalkozások létrejöttét a falvakban és a kisvárosokban, így elkerülhető a még nagyobb migráció.

Az előrejelzések szerint a faluról elvándorlók növekvő számban fogják választani a nagyvárosokat, különösen azokat, melyek a tengerparti tartományokban fekszenek. Ezért ezen évtizedeket nem túlzás a migráció korszakának nevezni (Liang, 2001).

A migráció ilyen ütemű növekedése váratlan a Kínai Népköztársaság hatvanéves történetében. A jelenség a XXI. század egyik legkiemelkedőbb eseménye a világ legnépesebb országában. A migráció nagyban segíti az agrártársadalom modern ipari társadalommá történő átalakulását. Emberek (főleg a parasztok) millióinak ad lehetőséget a társadalmi mobilitásra. A migránsok keresetük egy részét falun maradt családtagjaiknak utalják haza, amivel jelentősen hozzájárulnak a kínai falu átalakulásához, modernizálásához és a mezőgazdaság fejlesztéséhez. A parasztok migrációja csökkenti a falu és a város közötti egyenlőtlenségeket. A háztartás-nyilvántartási rendszer szűrőként hat a még nagyobb migráció megakadályozására. Mindezek miatt még nem érkezett el az idő a háztartás-nyilvántartási rendszer megszüntetésére.

A migráció megváltoztatta a tartományok közötti népességarányokat. Ennek legnagyobb nyertese Kanton tartomány. E terület nevezhető a kínai gazdasági átalakulás zászlóhajójának, mivel az ország négy különleges gazdasági övezetéből három (közülük is talán

a leghíresebb, a Hongkonggal szomszédos Sencsen) itt található. Jelentős népességnövekedést produkált még Sanghaj és környéke, valamint a Peking tanácshoz tartozó terület. A szintén tenger menti Csöcsiang tartomány is az átlagosnál jóval nagyobb népességnövekedést ért el. A legnagyobb vesztesek: Szecsuan és Hupej tartományok, mindkettő távol fekszik a tengertől.

A *New York Times* (2011. április 28.) egy- mondatos összefoglalója a 2010. évi előzetes eredmények megismerése után: a kínaiak mint a világ legnépesebb országának lakói a faluról városba költözések eredményeként urbanizáltabb körülmények között élnek, képzettebbé és idősebbé váltak, a népességnövekedés üteme fele a megelőző évtizedének. A világ leginkább a migránsok háromszázmillióhoz közelítő óriási tömeget tartja a legmeglepőbb eredménynek. Az ő munkájuk is fontos eleme annak a hatalmas fejlődésnek, gazdasági növekedésnek, amit Kína 1978 óta minden évben megszakítás nélkül produkál.

Termékenység, halandóság

Kína legnagyobb demográfiai problémája az „egy gyermek politika” egyik következménye, jelentősen megbomlott ugyanis az újszülöttek között a fiú-lány egyensúly. Mivel a lánymagzatok sokkal gyakrabban válnak abortuszok áldozatává, ma száz lány újszülöttre 118 fiú jut. Ennek komoly következményei a párvalasztás időszakában lesznek, illetve már ma is vannak, mivel az említett politika három és fél évtizede tartó történetének egyik „eredménye”, hogy kínai fiatal emberek tízmilliói nem találják párjukat – mert nincsenek. Észak-Koreából néhány tízezer fiatal nő érkezéséről folytak tárgyalások, de ez csepp a tengerben.

2000 decemberében a kínai kormány elfogadta a *Kína népességfejlődése a XXI. század-*

ban című dokumentumot, melyben lehetővé teszik a népesedéspolitikai módszerek finomítását, de az „egy gyermek politikát” nem adják fel. Annak ellenére sem, hogy a népesedési világértékezők akcióprogramjai hangsúlyozzák, hogy az egyének reprodukciós jogai fölülte állnak az adott ország népesedési céljainak, és a nők szabadon határozhatják meg gyermekeik számát és születési idejét. Kínában viszont nem engedik meg a nőknek, hogy elhagyják a fogamzásgátlók szedését, és természetesen nem dönthetnek gyermekeik számáról és a születés(ek) időzítéséről sem. Az „egy gyermek politika” megvalósításában a durva módszerektől (sterilizálás, abortusz-kényszer stb.) ugyan eljutottak a humanizált megoldási lehetőségekig, de a fejlett világ nem kis aggodalommal figyeli a kínai népesedéspolitikai eredményeit és az ezzel járó gondokat. Sok időnek kell még eltelnie ahhoz, hogy a világ legellentmondásosabb családtervezési gyakorlata a fejlett országokét kövesse (Kaufman et al., 2006).

2013 végétől minden házaspár, amelyben a férj vagy a feleség egyke, két gyermeket is vállalhat. 2014 végéig több mint egymillió házaspár nyújtotta be kérelmét a második gyermek vállalására. Az elmúlt 35 év egykeközpontú népesedéspolitikájának egyik következménye, hogy megindult a kínai társadalom gyors ütemű elöregedése, amelynek egyik mutatója (a 65 éven felüliek aránya) becslések szerint 2050-re a teljes népesség egyharmadát is túl fogja szárnyalni (Woo, 2002).

2010-ben mintegy 261 millió főt másutt írtak össze, mint ahol a háztartás-nyilvántartásban szerepelt. Negyvenmillió fő településen belül változtatta meg lakhelyét, de 221 millió ember gyakorlatilag elköltözött a településéről. E nagyléptékű migráció a mezőgazdasági foglalkoztatottak más nemzetgazdasági

ágban való elhelyezkedésével és a gyors gazdasági fejlődéssel magyarázható.

Kína elzárt jellegének megszűnését az is bizonyítja, hogy az epidemiológiai jelenségek is elérték területét. Hivatalos becslések szerint Kínában a HIV/AIDS-fertőzöttek száma 2005-ben mintegy 650 ezer fő volt (Yang–Xia, 2006). A járvány a veszélyeztetett csoportokból kiindulva egyre inkább országos méretűvé válik. Az új fertőzöttek között a nők aránya a világ más országhoz hasonlóan folyamatosan emelkedik. Napjainkban a HIV-fertőzöttek számát a különböző becslések Kínában 0,8–1,5 millió főre teszik (URL).

A megfigyelések szerint a nők HIV-veszélyeztetettségét növeli a migráció, illetve az erre visszavezethető szexuális magatartásváltozás. A faluról városba kerülő nők sokszor megélhetésük biztosítása érdekében alkalmi szexuális kapcsolatokat létesítenek, egy részüknek pedig ez válik megélhetése forrásává. A Kínában megváltozott piaci viszonyok hatnak a foglalkoztatottságra is, a nők számára hátrányos helyzetet teremtenek a férfakkal szemben, azaz növekszik anyagi függőségük és a szexualitásukkal való visszaélés, így a HIV-fertőzöttség is. A női migránsok helyzetét az is súlyosbítja, hogy a munkaerőpiacon csak alacsony státusú állásokban tudnak elhelyezkedni, többnyire a szolgáltatásokban és a szórakoztatóiparban, amely stigmatizálja és marginalizálja őket.

A halandósági viszonyok javulása a második világháború óta világméretű, ennek köszönhető, hogy a kevésbé fejlett országok 1945 és 1949 között született évjárai a megelőző öt évihez (1940–1944) képest jóval tovább élnek. Még ettől is nagyobb javulást lehet mérni az 1950–1954 között születettek körében a megelőző öt éves (1945–1949) korcsoporthoz viszonyítva. A feltűnő javulás a

40-es évek végi és az 50-es évek eleji csecsemőhalandóság ellen elért eredményeknek köszönhető. Szerepe volt még az antibiotikumok elterjedésének, az egészséges ivóvízhez való jutás tömegessé válásának és a védőoltások által megszerzett védettségnek.

Kína és India a kevésbé fejlett országok népességének 45 százalékát adja. Kína már 1970 és 1979 között a „*later, longer, fewer*” népesedéspolitikát követte, amely korban későbbi gyermekvállalást, két gyermek születése között hosszabb időtartamot és kevesebb gyermek megszületését preferálta. Indiában a születésszám 1990 és 1995 között érte el a maximumát, azóta magas szinten stabilizálódott (Preston – Stokes 2012).

Az urbanizáció története

Az urbanizáció története Kínában négy szakaszra osztható. Az első szakasz (1951–1960) a falvakból a városba irányuló széles körű migráció periódusa volt. Ez egybeesik az első öt éves tervvel (1952–1957) és a „Nagy Ugrással”, amely 1958-ban kezdődött. A parasztok munkájára nagy szükség volt a városokban. Ennek eredményeként a népesség húsz százaléka 1960-ban már városokban élt. Ebben az időszakban a falusiak milliói kerültek – ráadásul igen könnyen – városi környezetbe.

A második periódusban (1961–1965) a városi népesség aránya meredeken zuhant. Az ország mezőgazdasága képtelen volt ellátni élelmiszerrel a megnövekedett létszámú városi lakosságot (1960-ban 130 millió főt). A városi népesség számát 24 millió fővel csökkentették, többnyire úgy, hogy hazaküldték a falvakból elvándoroltakat.

A harmadik periódus, a „Kulturális Forradalom” (1966–1977) idején az urbanizációs szint kissé csökkent, mivel pártkádereket, értelmiségieket és fiatalokat küldtek vidékre.

A városi népesség aránya ebben az időszakban 17 százalék körül mozgott.

A negyedik szakasz (1978-tól lényegében napjainkig tart) a felgyorsult falusi-városi migráció és a növekvő urbanizáció periódusa. Miközben jelentősen nőtt a mezőgazdaság termelékenysége, egyre kisebb szükség volt a korábbi nagyszámú falusi munkaerőre.

Kínában az 1978 óta tartó gyors gazdasági növekedés együtt járt egy soha nem tapasztalt ütemű urbanizációval, amely a történelem leggyorsabb és legnagyobb ilyen jellegű változása. A legutóbbi népszámláláson 666 millió fő város lakónak számított. A városi népesség aránya az 1978. évi 17,9 százalékról 2010-re 49,7 százalékra nőtt, ami 493 millióval több város lakót jelent. Összehasonlításképpen: az Egyesült Államok népessége 2010 decemberében 311 millió főt tett ki.

A falusi területeken élők millióinak migrációja óriási munkaerő-piaci kínálatot hozott létre, ami a legfontosabb tényezők egyike a „Made in China” termékek világpiaci versenyképességében. Az új város lakók keresetükkel gyorsuló és egyre bővülő igényt támasztanak az életfeltételek javítása iránt, beleértve a lakásokat és élelmiszereket, a ruházatot, az egészségügyet, az autókat, sőt a luxustermékeket is.

A városi népesség számának és az urbanizáció szintjének meghatározása Kínában a bonyolult kérdések közé tartozik. Ennek egyik oka, hogy a városi népesség definíciója folyamatosan változott, ami nemcsak a külföldi kutatóknál okoz zavart, hanem a kínai szakértők körében is.

Kínában a városi népességhez tartozók két csoportját különböztetik meg. Az elsőhöz azok tartoznak, akiknek városi igazolványuk van, a másodikba pedig azok akik az urbanizált területek állandó lakói. A városi igazolvánnyal rendelkezők száma az elmúlt években

meredeken emelkedett, ezért a népszámlálási adatok jobban visszatükrözik a valóságot, mint az igazolvánnyal rendelkezők nyilvántartásából származó népességadatok. A tervgazdaság idején (1949–1978) a régiók egymás közti és a falu–város közötti migráció korlátozott volt, ezért abban az időben a városi igazolványok rendszere megfelelt a kor követelményeinek.

1953-ban az első népszámlálásnál nem volt hivatalos definíció a városi területek és a városi népesség meghatározására. Mindenütt saját belátásuk szerint csoportosították az adatokat. Az első census 13,3 százalékban határozta meg az urbanizált népesség arányát. 1964-ben, a második népszámlálás idején a városi igazolvánnyal rendelkezőket tekintették azonosnak a városi népességgel (14,1%). 1982-ben, a harmadik népszámlálás idején eltekintettek az emberek igazolványtípusától. Az urbanizált területeken élők aránya 20,6 százalékra nőtt.

1990-ben a prefektúra-szintű városok közeinek minden lakóját a városi népességhez sorolták, de a körzetek nélküliekben csak az utcai irodához (*street office*) tartozó lakosokat (26,4%). 2000-ben bevezették a népsűrűségi mutatót. Ha egy körzet népsűrűsége meghaladta az 1500 fő/km²-t akkor a kérdéses terület urbanizált térséggé minősítették, függetlenül attól, hogy az ott lakóknak volt-e városi igazolványuk vagy sem (36,2%). A 2010. évi népszámlálásnál törölték a városfogalomból a népsűrűségi kritériumot. A beépítettség szintje lett meghatározó. Ha egy terület beépítettségét urbanizálttá nyilvánították, akkor az ott élők mindegyikét a városi népességhez (49,7%) sorolták (Qin – Zhang, 2014).

Kínában 2000 és 2010 között a városi népesség száma 210 millióval, a városi népesség aránya pedig 13,5 százalékponttal emelkedett, az előző évtizedben ugyanez az érték 9,7 szá-

év	népesség (millió fő)	urbanizációs szint (%)	évenkénti népességváltozás (millió fő)		
			összes	városi	falusi
1952	574,82	12,5	—	—	—
1960	662,07	19,7	10,90	7,38	3,51
1970	829,92	17,4	16,78	1,35	15,43
1978	962,59	17,9	16,58	3,52	13,05
1980	987,05	19,4	12,23	9,47	2,75
1985	1058,51	23,7	14,29	11,90	2,38
1990	1143,33	26,4	16,96	10,20	6,76
1995	1211,21	29,0	13,57	9,95	3,61
2000	1267,42	36,2	11,24	21,46	-10,22
2005	1307,56	43,0	8,02	20,61	-12,58
2006	1314,48	43,9	6,92	14,94	-8,02
2007	1321,29	44,9	6,81	16,73	-9,92
2008	1328,02	45,7	6,73	17,70	-10,97
2009	1334,74	46,6	6,72	15,19	-8,47
2010	1339,72	49,7	4,98	43,72	-38,74
1952–1978	—	—	14,91	3,87	11,03
1979–1995	—	—	14,62	10,54	4,07
1662–2005	—	—	9,63	21,03	-11,40
2006–2010	—	—	6,43	21,66	-15,22

2. táblázat • Kína népességének, urbanizációs szintjének és évenkénti népességváltozásának alakulása (1952–2010) Forrás: Qin – Zhang, (2014)

zalékpont volt. A XXI. század előző évtizedében az urbanizációs folyamat felgyorsulása a legmerészebb becsléseket is túlszárnyalta. Ennek legnagyobb forrása a falusi térségekből érkezők migrációja, a második a városi népesség természetes szaporodása, a harmadik a megváltozott összeírási módszer. Egy kutatás szerint ha a születési és a halálozási arány nem változott volna meg, a természetes szaporodás 22 millió főt tett volna ki, ami alig több mint tíz százaléka a városi népesség növekedésének. A migrációban részt vevők számát 137 millió

főre becsülték, ami kb. kétharmadát teszi ki az összesnek. Így kb. 24 százalékra tehető a megváltozott összeírási módszer miatti növekedés. A migránsok száma még nagyobb lett volna, ha mindenki megkapná városi igazolványát, mellyel a közszolgáltatások és a juttatások szélesebb köréhez tudnának hozzájutni.

Összegzés

Kína száz év alatt eljutott „az éhezés földjétől” „a világ új műhelyéig”. Az elmúlt három és fél évtizedben olyan gazdasági, társadalmi és

demográfiai folyamatok zajlottak le az országban, amelyre nincs példa az emberiség történetében. Az évi népességnövekedés mértékét ötmillió fő alá szorították le, amit az „egy gyermek politika” megvalósításával értek el.

A világ legnagyobb népvándorlása zajlik napjainkban; egy évtized alatt 221 millió ember költözött el településéről. A migráció korszakának nevezett évtizedek az urbanizá-

ció soha nem tapasztalt fejlődésével jártak, de a kínaiaknak még mindig csak a fele város lakó. A háztartás-nyilvántartási rendszer fenntartása nélkül a migráció mértéke megállíthatatlan lenne.

Kulcsszavak: „egy gyermek politika”, migráció, urbanizáció, népszámlálás, háztartás-nyilvántartási rendszer

IRODALOM

- Banister, Judith (2005): Manufacturing Earnings and Compensation in China. *Monthly Labor Review*. 8, 22–40. • <http://www.bls.gov/opub/mlr/2005/08/art3full.pdf>
- Chow, Gregory (2006): Are Chinese Official Statistics Reliable? *CESifo Economic Studies*. 2, 396–414. DOI: 10.1093/cesifo/elf003
- Hajnal Béla (2010): Adatok és tények – Kína a világ új műhelye. *Élet és Tudomány*. 3, 89.
- Hajnal Béla (2011): A kínai társadalom néhány új jelensége a népszámlálási adatok tükrében. *Térületi Statisztika*. 5, 506–510. • <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2011/05/hajnal.pdf>
- Jordán Gyula (2000): A nagy éhínség 1959–1961. *Statisztikai Szemle*. 1, 33–46. • http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2000/2000_01/2000_01_001.pdf
- Kaufman, Joan – Zhang, E. – Xie, Z. (2006): Quality of Care in China: Scaling up a Pilot Project into a National Reform Program. *Studies in Family Planning*. 37, 17–28. DOI: 10.1111/j.1728-4465.2006.00080.x
- Liang, Zai (2001): The Age of Migration in China. *Population and Development Review*. 3, 499–524. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2001.00499.x
- Nailin, Feng (2010): Analysis on Quality of China's Population Census Data: Thoughts for 2010. *National Bureau of Statistics of China*. • <http://www.stat.go.jp/english/info/meetings/eastasia/pdf/tchpp.pdf>
- National Bureau of Statistics of China (2011): *China Releases First 2010 Census Results*. • <http://www.prb.org/Publications/Articles/2011/china-census-results.aspx>
- National Geographic (2008): *China's Journey*. 5, • <http://ngm.nationalgeographic.com/2008/05/table-of-contents>

- New York Times (2011): New Census Finds China's Population Growth Has Slowed. 28 April. • http://www.nytimes.com/2011/04/29/world/asia/29census.html?_r=0
- Preston, Samuel H. – Stokes, Andrew (2012): Sources of Population Aging in More and Less Developed Countries. *Population and Development Review*. 38, 2, 221–236. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2012.00490.x
- Qin, Bo – Zhang, Yu (2014): Note on Urbanization in China: Urban Definitions and Census Data. *China Economic Review*. 30, 495–502. DOI: 10.1016/j.chieco.2014.07.008
- Riskin, Carl (1998): Seven Questions about the Chinese Famine of 1959–61. *China Economic Review*. 2, 111–124.
- Shen, Jianfa – Chu, D. – Zhang, Q. – Zhang, W. (1999): Developing a Census Data System in China. *International Statistical Review*. 2, 173–186. DOI: 10.1111/j.1751-5823.1999.tb00425.x
- Vukovich György (1996): A demográfia forrásai. In: Klinger András (szerk.): *Demográfia*. KSH, Budapest
- Woo, Jean – Kwok, T. – Sze, F. K. H. – Yuan, H. J. (2002): Ageing in China: Health and Social Consequences and Responses. *International Journal of Epidemiology*. 31, 4, 772–775. DOI: 10.1093/ije/31.4.772 • <http://ije.oxfordjournals.org/content/31/4/772.full>
- Yang, Xiushi – Xia, Guomei (2006): Gender, Migration, Risky Sex, and HIV Infection in China. *Studies in Family Planning*. 4, 241–250.
- URL: *AIDS in China*. • <http://www.medwiser.org/hiv-aids/around-the-world/aids-in-china>

Tudós fórum

MÉGIS, KINEK AZ AKADÉMIÁJA?

Csaba László Szentés Tamás

az MTA rendes tagja
csabal@ceu.hu

az MTA rendes tagja

Zalai Ernő

az MTA rendes tagja

Kivonat

Írásunk célja felhívni a figyelmet arra, hogy Akadémiánk működésében egy idő óta visszaszorulóban van a köztestületi, és egyre erősödik a hivatali jelleg, ami egyrészt a szabályzatokban található joghézagoknak és értelmezési zavaroknak, illetve következtetéseknek tudható be, másrészt összefügg a képvisleti demokrácia korlátozott érvényesítésével a gyakorlatban, ami a vezetők és vezetőket közös felelőssége. Mindez a tudományos és a célirányosság gyengüléséhez vezet.

Bevezetés

Lényeges változás az MTA szervezeti felépítésében és működésében a rendszerváltás után következett be. A rendszerváltáskor, illetve azt követően minden bizonnyal három olyan cél játszott szerepet az Akadémia sorsát illetően, mely célok között olykor ellentmondások is mutatkoztak. Nevezetesen:

- (a) megmenteni az Akadémiát és annak tagjait a megalapozatlan politikai támadásokkal szemben,

- (b) átalakítani, megreformálni ezt az intézményt, úgy, hogy egyrészt eltűnjének belőle a szovjet típusú rendszer hatásának nyomai, másrészt kibővüljön annak bázisa, valamint
- (c) demokratizálni a testület működését, irányítását és döntéshozatalát.

Már Kosáry Domokos elnöksége idején nagy horderejű szervezeti-intézményi változásra került sor a döntéshozatal demokratizálása és az Akadémia bázisának kiszélesítése céljából. Létrejött a doktori fokozattal bíró, de nem akadémikus tagokat is felölelő köztestület és az akadémikusokon kívül az utóbbiak köréből választott „doktorképviselőkre” is kiterjedő közgyűlés. Ez mind a saját múltjához képest, mind pedig más akadémiákkal összehasonlítva is egy rendkívüli és kiemelkedő vonást kölcsönözött, legalábbis formai, illetve elvi szempontból a mi Akadémiánknak. Az újjászervezett Akadémia az által fogja át (létrehozóinak eredeti szándékának megfelelően) a magyar tudományos élet egészét, hogy köztestülete az akadémikusok viszonylag szűk és létszámban korlátozott csoportját intéz-